THE PRIMORDIAL SYMBOL OF THE SPIRAL

The Exhibition *Spiral: Primordial engravings – modern approaches* forms a part of the innovative actions of the Numismatic Museum that aim both to an intercultural dialogue and to the promotion to the general public of our cultural heritage, as it is recorded on ancient artifacts and contemporary works of art.

The artist Takis Stephanou proposes through a selection of his works a form of narrative with its central axis being the primordial symbol of the *spiral*. The challenge was to create a modern dissert pattern and the conceptual approaches of the *spiral*, illustrated with numerous variants of archaeological finds from the prehistoric to late classical period along with objects deriving from the modern history of the Greek State. In order to complete this presentation of forms and meanings of the spiral pattern through time, the visual creations of the artist are being accompanied with original artifacts from the collections of the Numismatic Museum, the National Archaeological Museum and the 9th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities, creating thus a substantive conversation.

The *Spiral* or *Helix*, one of the oldest symbols, is the line that curves around a fixed point or a particular axis in space. As a geometrical shape, it is illustrated as a rotation and sequential movement. The *spiral* is found in the nature, the turbulence of the water, the waves, the coils of plants and shells, animal horns, the constellations, the perpetual movement of life, mathematics, architecture. The *spiral* is presented as a decorative or symbolic element with global spread, often used in painting and carving on vessels, both in the form of the simple and the complex form of the continuous *spiral*. Engraved, percussed, in relief, impressed or painted, it is illustrated in numerous artifacts such as pottery, figurines, jewelry, rock paintings and frescoes. Simple, double, multiple, in two or more dimensions, the *spiral* is particularly attractive for the mind, stirring the creative verve.

7 Αργυρό δηνάριο Αυγούστου (27 π.Χ.–14 μ.Χ.), ΝΜ
Silver denarius of Augustus (27 BC – AD 14), NM

8 Χρυσό κάλυμμα κομβίου (β΄μισό 16ου αι. π.Χ.), ΕΑΜ
Gold button plate (2nd half of 16th c. BC), NAM

9 Χάλκινη πόρπη (9ος/7ος αι. π.Χ), ΕΑΜ
Bronze fibula (9th/7th c. BC), NAM

10 Αργυρός στατήρας Οπουντίων Λοκρών (369-338 π.Χ.), ΝΜ
Silver stater of Locri Opuntii (369-338 BC), NM

11 Τμήμα μυκηναϊκής τοιχογραφίας (13ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Fragment of Mycenaean wall-painting (13th c. BC), 9th EPCA

12 Τμήμα μυκηναϊκής τοιχογραφίας (13ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Fragment of Mycenaean wall-painting (13th c. BC), 9th EPCA

Ο Τάκης Στεφάνου γεννήθηκε στην Αθήνα το 1945 και σπούδασε ζωγραφική και σκηνογραφία στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Έχει παρουσιάσει το έργο του σε ομαδικές και ατομικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Τα τελευταία χρόνια ζει ανάμεσα στην Αθήνα, το Παρίσι και τα Ιωάννινα, όπου διατηρεί το κύριο εργαστήριό του.

Μεταξύ των ετών 1997-2009 δίδαξε στις «Δημιουργικές Συναντήσεις» της Πινακοθήκης Ε. Αβέρωφ στο Μέτσοβο, στο Μεταπτυχιακό Τμήμα του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στο Μέτσοβο και στο Εργαστήριο Ζωγραφικής του Τμήματος Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, όπου παρέδωσε θεωρητικά μαθήματα τέχνης, ζωγραφικής και σκηνογραφίας, για την οποία είχε ήδη μαθητεύσει, καθώς και στη Σχολή Θεάτρου.

Takis Stephanou was born in Athens in 1945 and studied painting and stage design in the School of Fine Arts. He has presented his work in joint and personal exhibitions in Greece and abroad. In recent years he lives between Athens, Paris and Ioannina, where he retains his main workshop.

Between the years 1997-2009 he taught in the "Creative Encounters" of E. Averof Gallery in Metsovo, the Post-Graduate Department of the Metsovion National Technical University in Metsovo and the Painting Workshop at the Department of Fine Arts and Sciences of Art of the University of Ioannina, where he taught theoretical courses of art, painting and set design, in which he had already been trained, as well as in the School of Theatre.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Δρ Γεώργιος Θ. Κακαβάς, Διευθυντής Νομισματικού Μουσείου και Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ:
Γεώργιος Κακαβάς, Βασιλική Ρόκου, Τάκης Στεφάνου, Εύη Τσώτα

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Στέλλα Δρένη, Ελένη Ζώση, Γεώργιος Καββαδίας, Ελένη Κωνσταντινίδη, Κατερίνα Κωστάντη, Κάτια Μαντέλη, Νομική Παλαιοκρασσά, Αθηνά Παπαδάκη, Κωνσταντίνος Πασχαλίδης, Μαρία Σάλτα, Εύη Τσώτα, Ιωάννης Φάππας: *Αρχαιολόγοι*
Βασιλική Δρούγκα: *Αρχιτέκτων*
Νίκη Κατσικώστα, Ρεβέκκα Μαντά, Ιωάννα Μωραΐτου: *Συντηρητές Αρχαιοτήτων*

ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ: Σταμάτης Ζάννος, *Μουσειογράφος*

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Ελευθέριος Α. Γαλανόπουλος

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: Κώστας Κάτσουλας

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ: Νίκος Πασχαλίδης

ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ:
Παναγιώτης Δημόπουλος, Λεωνίδας Μπαχάς, Γιάννης Παναγάκος, Λεωνίδας Στεφάνου

ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΜΕ ΕΡΓΑ ΤΟΥΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ:
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
Θ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

GENERAL CO-ORDINATOR - SUPERVISOR:
Dr George Th. Kakavas, *Director of the Numismatic and the National Archaeological Museums*

EXHIBITION CURATORS:
George Kakavas, Vassiliki Rokou, Takis Stephanou, Evi Tsota

WORK GROUP:
Stella Dreni, Ioannis Fappas, George Kavvadias, Eleni Konstantinidi, Katerina Kostanti, Katya Manteli, Nomiki Palaiokrassa, Athina Papadaki, Constantinos Paschalidis, Maria Salta, Evi Tsota, Eleni Zosi: *Archaeologists*
Vassiliki Drougka: *Architect*
Niki Katsikosta, Rebecca Manta, Ioanna Moraitou: *Antiquities Conservators*

MUSEOLOGICAL STUDY: Stamatis Zannos, *Museum Graphics Artist*

PHOTOGRAPHS: Eleftherios A. Galanopoulos

COMMUNICATION GRAPHICS: Kostas Katsoulas

DIGITAL PRINTIGS: Nikos Paschalidis

SPECIAL CONSTRUCTIONS:
Leonidas Bachas, Panagiotis Dimopoulos, Giannis Panagakos, Leonidas Stephanou

CONTRIBUTORS TO THE EXHIBITION WITH OBJECTS:
National Archaeological Museum
9th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
NUMISMATIC MUSEUM

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 12, 106 71 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210 3643774
12, PANEPISTIMIOU Str., 106 71 ATHENS, TEL.: 210 3643774
www.nma.gr

ΧΟΡΗΓΟΙ / SPONSORS

ALPHA BANK

ORFRUM.

ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ / MEDIA SPONSOR

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΕΞΩΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ
WITH THE SUPPORT OF THE METSOVO CULTURAL ASSOCIATION

ISBN: 978-960-98451-8-2

SPIRAL. PRIMORDIAL ENGRAVINGS – MODERN APPROACHES

σπείρα

Αρχέγονες Χαράξεις
Σύγχρονες Προσεγγίσεις

Μία αφήγηση για τη σπείρα μέσα από αρχαία αντικείμενα και δημιουργιών του **Τάκη Στεφάνου**

A narrative about the spiral through ancient artifacts and works of **Takis Stephanou**

20-06-2014

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
NUMISMATIC MUSEUM

20-10-2014

ΤΟ ΑΡΧΕΓΟΝΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΣΠΕΙΡΑΣ

Η έκθεση *Σπείρα: Αρχέγονες χαράξεις – σύγχρονες προσεγγίσεις* εντάσσεται στις καινοτόμες δράσεις του Νομισματικού Μουσείου που έχουν ως στόχο τόσο το διαπολιτιστικό διάλογο, όσο και την προβολή στο ευρύ κοινό της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, όπως αυτή καταγράφεται σε αρχαία αντικείμενα αλλά και σύγχρονα έργα τέχνης.

Ο εικαστικός Τάκης Στεφάνου προτείνει σε επιλεγμένα έργα του μια μορφή αφήγησης με κεντρικό άξονα το αρχέγονο σύμβολο της σπείρας. Η πρότασή του αποτέλεσε πρόκληση για τη δημιουργία μιας σύγχρονης πραγμάτευσης του μοτίβου της σπείρας, όπως αυτή απεικονίζεται σε πληθώρα παραλλαγών σε αντικείμενα από τους προϊστορικούς έως τους νεότερους χρόνους. Με στόχο την ολοκληρωμένη παρουσίαση των διαχρονικών μορφών και εννοιών του μοτίβου της σπείρας, οι εικαστικές δημιουργίες του καλλιτέχνη πλαισιώνονται με πρωτότυπα αρχαιολογικά ευρήματα από τις συλλογές του Νομισματικού Μουσείου, του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και της Θ΄ Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, αρθρώνοντας μία ουσιαστική συνομιλία.

Η *Σπείρα* ή *Έλικας*, ένα από τα αρχαιότερα σύμβολα, είναι η γραμμή που καμπυλώνεται γύρω από ένα καθορισμένο σημείο ή ένα συγκεκριμένο άξονα στο χώρο. Ως γεωμετρικό σχήμα αποτυπώνεται με την περιστροφή και τη διαδοχική μετακίνηση. Τη *σπείρα* συναντάμε στη φύση, στους στροβιλισμούς των νερών, τα κύματα της θάλασσας, τους έλικες των φυτών και των κοχυλιών, τα κέρατα των ζώων, τους αστερισμούς, στην αέναη κίνηση της ζωής, στα μαθηματικά, στην αρχιτεκτονική. Η *σπείρα*, παρουσιάζεται ως διακοσμητικό ή συμβολικό στοιχείο με παγκόσμια διάδοση, που χρησιμοποιήθηκε συχνά στη ζωγραφική και τη χαρακτική των αγγείων, τόσο με τη μορφή της απλής, όσο και με την πολυπλοκότερη μορφή της συνεχούς σπείρας. Εγχάρακτη, επίκρουστη, ανάγλυφη, εμπίεστη ή γραπτή, απεικονίζεται σε πλήθος τεχνέργων, όπως αγγεία, ειδώλια, κοσμήματα, βραχογραφίες και τοιχογραφίες. Απλή, διπλή, πολλαπλή, σε δύο ή περισσότερες διαστάσεις, η *σπείρα* είναι ιδιαίτερα ελκυστική για το πνεύμα, κεντρίζοντας το δημιουργικό οίστρο.

1 Οστέινα κουμπιά με χρυσό επικάλυμμα (β΄μισό 16ου αι. π.Χ.), ΕΑΝ
Gold-plated bone buttons (2nd half of 16th c. BC), NAM

2 Γραμμάτιο 500 δραχμών (1933), ΝΜ
Bill of 500 drachmas (1933), NM

3 Αργυρός στατήρας Νεαπόλεως (530-450 π.Χ.), ΝΜ
Silver stater of Neapolis (530-450 BC), NM

4 Χρυσά δισκάρια με εμπίεστα κάσμημα (16ος αι. π.Χ.), ΕΑΜ
Gold disc with impressed decoration (16th c. BC), NAM

5 Τμήμα λίθινου γείσου (14ος/13ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Fragment of stone cornice (14th/13th c. BC), 9th EPCA

6 Τμήμα λίθινου γείσου (14ος/13ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Fragment of stone cornice (14th/13th c. BC), 9th EPCA

SPIRAL IN ANTIQUITY

The *spiral* or helix, in various techniques and depictions, was a favourite decorative motif in Central Europe and the Mediterranean, North Africa, East Asia, etc., already in the prehistoric period, while there are many theories as to what it may symbolize. One of the many interpretations, which is also found in neighboring Egypt, correlates the *spiral* with the solar disk and the source of life. Another special symbolism of the motif is connected with the representation of the water waving and its association with water deities. Due to the successive or continuous motion, the *spiral* pattern often reflects the universal pattern of growth and development, as it symbolizes the continuity and rotation in life and nature.

Typical examples of its illustration on vases are presented in the exhibition, covering a period from the mid-5th millennium to the middle of the 4th century BC, from the fragments of Neolithic painted pottery to the Attic red-figure calyx crater. Besides pottery, the *spiral* can be seen on wall-paintings, such as the fragment from the "Treasury" of the palace of Thebes (Boeotia), which probably framed a pictorial scene, as well as on other materials, such as the stone cornice from Kadmeion (Mycenaean palace of Thebes, Boeotia).

The *spiral* forms a dominant iconographic theme throughout the Aegean, already by the 3rd millennium BC. It is found in Cycladic "frying pans", in copper jewelry, on the rock paintings in Naxos and Heraclea, on the palatial wall-paintings of Crete, Santorini and the Greek mainland, as well as in various objects, such as vases, jewelry, buttons, gold plates, beads etc.

The *spiral* pattern is also depicted as a secondary decorative motif on ancient coins. The *spiral* appears to form the decoration on tripods, such as on the silver stater of Croton, tridents, like on the bronze coins of Corinth or Hieron II of Syracuse, or even the representation of snakes on the Gorgoneion hair on the silver stater of Neapolis. In other cases the *spiral* is used for the representation snakes, such as on the silver stater of Locri Opuntii, or the priestly staff, *lituus*, of the Romans, as it appears on the silver denarius of the Roman Republic under Caesar Octavian, or on the denarius of Augustus. In the modern history of the Greek State, the National Bank of Greece issued paper bills, which are usually framed with the motif of the continuous *spiral*.

13 Αργυρός στατήρας Κρότωνα (550-480 π.Χ.), ΝΜ
Silver stater of Croton (550-480 BC), NM

14 Όστρακο πιθοειδούς αγγείου (περ. 1600 π.Χ.), ΕΑΜ
Fragment of pithoid vessel (ca. 1600 BC), NAM

15 Αργυρό δηνάριο Οκταβιανού (37 π.Χ.), ΝΜ
Silver denarius of Octavian (37 BC), NM

16 Χρυσό σύρμα με εξαρτώμενες σπείρες (β΄μισό 16ου αι. π.Χ.), ΕΑΜ
Gold wire with hanging spirals (2nd half of 16th c. BC), NAM

17 Χάλκινη περόνη (2800-2300 π.Χ.), ΕΑΜ
Bronze pin (2800-2300 BC), NAM

18 Χάλκινη περόνη (2800-2300 π.Χ.), ΕΑΜ
Bronze pin (2800-2300 BC), NAM

19 Κύπελλο με γραπτή διακόσμηση (17ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Cup with painted decoration (17th c. BC), 9th EPCA

20 Οινοχόη με προχοή και γραπτή διακόσμηση (750 π.Χ.), ΕΑΜ
Spouted oenochoe with painted decoration (750 BC), NAM

21 Γραμμάτιο 1000 δραχμών (1928), ΝΜ
Bill of 1000 drachmas (1928), NM

22 Χάλκινη πόρπη (8ος/7ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Bronze fibula (8th/7th c. BC), 9th EPCA

23 Χάλκινη πόρπη (8ος/7ος αι. π.Χ.), Θ΄ ΕΠΚΑ
Bronze fibula (8th/7th c. BC), 9th EPCA

ΝΜ: ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ-NUMISMATIC MUSEUM
ΕΑΜ: ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ / **NAM**: NATIONAL ARCHAEOLOGICAL MUSEUM
Θ΄ ΕΠΚΑ: Θ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
9th EPCA: 9th EPHORATE OF PREHISTORIC AND CLASSICAL ANTIQUITIES

Η ΣΠΕΙΡΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΕΧΝΗ

Στην παρούσα έκθεση ο Τάκης Στεφάνου προτείνει μία ιδιαίτερη αφήγηση γύρω από τη σπείρα που συνομιλεί με απεικονίσεις της σε αντικείμενα του παρελθόντος, με ύλες φυσικές και ανθρωπογενείς, που παραπέμπουν σε αέναες διαδικασίες στοχασμού, μνήμης και μετασχηματισμού. Τα θέματά του είναι εννοιολογικές σειρές με τίτλους, που παραπέμπουν στο περιεχόμενο της βασικής προβληματικής του. Μέσα από τις μαθηματικές χαράξεις και την αόρατη γεωμετρία, θέλει να οριοθετήσει την πνευματικότητα που είναι το ζητούμενο στο έργο του. Ενδιαφέρεται για την πνευματικότητα του ανθρώπου στη διαρκή ροή από το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον.

Από την αφετηρία του σχεδιασμού του ιωνικού κιονόκρανου, που προβάλλεται με τη μορφή της *ρίζας του 4*, η διαδρομή συνεχίζεται με τον *Κύκλο με τη στάχτη και τις πέτρες* και προχωράει στην *Περιπλάνηση στη γεωμετρία του σύμπαντος, με τον τίτλο Μείον ένα – Νεύτων*. Τα έργα αυτά ανήκουν στη σειρά 4=16+1, έργα που δίνουν ένα παράδειγμα πλαντητικής διάρκειας, πνευματικότητας, τη βεβαιότητα της προοδευτικής εξέλιξης των κοινωνιών και του πολιτισμού, μια διατύπωση φιλοσοφικού στοχασμού του χρόνου και της προόδου, που επισημαίνει τα αθέατα βήματα του κόσμου.

Οι δύο *σπείρες* αναφέρονται με το όνομα του ρόδου, *κόκκινο τριαντάφυλλο / μπλε τριαντάφυλλο*, αναζητώντας στο πρώτο τη *Χειρονομία και τη συνομιλία ως ωριμότητα στο χρόνο*. Η δεύτερη σπείρα αναφέρεται επίσης στη *Δυναμική περιέλιξη του χρόνου*, και καταλήγει στο σημείο *Συν – Πλην, όπου Μηδενίζεται η ένταση στο χώρο*. Ο χώρος και ο χρόνος, για μια ακόμα φορά στην προβληματική του, χαράζουν έναν εικαστικό δρόμο με πολλές μορφές. Το ορατό και το λανθάνον ενώνονται στην έκφραση που θα υπηρετήσει την πρόσληψη της παγκοσμιότητας, της ισχύουσας αυτής αναλογίας μεταξύ Φύσης και ανθρώπου, του ανθρώπου ως μέρους της κοινωνίας και γι' αυτό πολιτικού όντος.

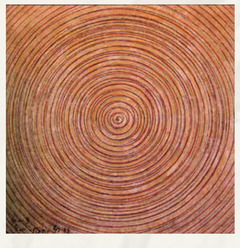

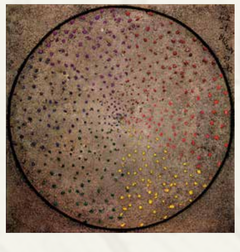

1 Τετραγωνική ρίζα του 2=4
Square root of 2=4

2 Συν – Πλην. Μηδενίζεται η ένταση στο χώρο
Plus – Minus. Elimination of the intensity in space

3 Νεύτων. Περιπλάνηση στη γεωμετρία του σύμπαντος
Newton. Wandering the geometry of the universe

4 Σπείρα – Μπλε τριαντάφυλλο. Δυναμική περιέλιξη του χρόνου
Spiral – Blue rose. Dynamic whirl of time

5 Σπείρα – Κόκκινο τριαντάφυλλο. Χειρονομία, η ωριμότητα στο χρόνο
Spiral – Red Rose. Gesture, the maturity in time

SPIRAL IN MODERN ART

In this exhibition, Takis Stephanou proposes a particular narrative around the spiral, making a conversation with typical illustrations on artifacts from the past, with natural and anthropogenic materials, which indicate the perpetual processes of reflection, memory and transformation. His topics are conceptual series with titles that refer to the content of his basic question. Through mathematical formulations and invisible geometry, with which he builds his visual space, he wants to define the spirituality that ultimately is all that is desired in his work. He is intrigued by the spirituality in human continuum from the past to the present and the future.

From the starting point of the design of the Ionic capital, raised in the form of *The root of 4*, the route continues with the *Cycle with ash and rocks* and moves on to the *Wandering the geometry of the universe*, titled *Minus one – Newton*. These works belong to the series *4 =16 +1*, works that give an example of global continuity, spirituality, the certainty of the progressive evolution of society and culture, a formulation of philosophical contemplation of time and progress, highlighting thus the invisible steps of the world.

The two spirals are referred to by the name of the rose, *red rose / blue rose*, looking in the first the *Gesture and Conversation, the maturity in time*. The second spiral refers as well to the *Dynamic whirl of time*, and ends substantially at the point *Plus – Minus*, where the *Elimination of the intensity in space* takes place. Space and time once more form a part of his question, defining an artistic way with many forms. The visible and latent are joined in the expression that will serve towards the comprehension of universality, the validity of this analogy between Nature and man, the man as a part of society and thus a political being.